

Tautosakos darbai 67, 2024, p. 144–151
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.24.67.08>

Eduardas Volteris etnografijos ištakų ir teorinio diskurso tyrimų akiratyje

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

romualdas.juzefovicius@lkti.lt

<https://orcid.org/0000-0003-2415-279X>

Vida Savoniakaitė, *Imperija ir tauta: Eduardo Volterio etnografija 1882–1941*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2023, 259 p., ISBN 978-609-8314-32-8

Vidos Savoniakaitės¹ monografijoje analizuojamas vieno iš lietuvių etnografijos pradininkų Eduardo Volterio intelektualusis palikimas, aptariami jo mokslinių ryšių ir veikalų teorinio diskurso ypatumai. Kai kurias teorines jo idėjas iš dalies pradėta tiesiogiai ar bendresniame kontekste nagrinėti jau anksčiau skelbtuose autorės straipsniuose (2008, 2018, 2020), konferencijų pranešimuose.

Šioje knygoje naudojamos itin svarbiais Latvijos, Rusijos, Vokietijos ir Lietuvos archyvų ir bibliotekų rankraštinė fondų dokumentais, skelbtų šaltinių duomenimis, gausia mokslinė literatūra. Siekiant suvokti E. Volterio idėjas ir vertybines nuostatas naudingi jo asmeniniai užrašai, spaudoje viešinti publicistikos tekstai, taip pat bendraamžių kultūros veikėjų vertinimai. Šie šaltiniai kalba apie E. Volterio asmeninę organizacinę patirtį, atskleidžia iškilios asmenybės švietėjiškas pozicijas, keltas visuomenės kultūrinio ugdymo problemas. Visa tai suteikė autorei galimybę suaktualinti mokslinėje spaudoje dar neviešintus duomenis ir naujai įvertinti mokslinę E. Volterio veiklą.

.....
1 Knygos autorė yra humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyriaus vadovė ir vyresnioji mokslo darbuotoja. Ji tyrinėja etnologijos teorijas ir istorijos, kultūros paveldo, ekonomikos antropologijos, taip pat įvairias etninės kultūros sritis.

Received: 29/04/2024. **Accepted:** 16/05/2024

Copyright © Romualdas Juzefovičius, 2024. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Aptariamą knygą pradžioje pateikiamas išsamus įvadas, pristatoma istoriografinė informacija, tyrimo priegios ir metodai. Pagrįstai atkreipiamas skaitytojų dėmesys į tai, kad latvių ir lietuvių etnografinių tyrimų E. Volteris ėmėsi, kai 1864–1904 m. Rusijos europinės dalies gubernijose buvo draudžiama spausdinti lietuviškus ir latgališkus leidinius lotyniškaisiais rašmenimis, todėl mokslininkas susidūrė su imperijos spaudos draudimo politikos keliamais iššūkiais. Šių istorinių aplinkybių kontekste monografijos autorė išsako drąsą prielaidą, kad „Volterį galėtume vadinti vienu iš raštingosios lietuvių ir latvių bendruomenės kūrėjų, o jo darbų tyrimus – antropologinio istorinio pažinimo problema“ (p. 23).

Recenzuojamoje knygoje išskiriami ir nagrinėjami du E. Volterio mokslinės veiklos tarpsniai – Sankt Peterburge (1882–1918) ir Lietuvoje (1919–1941). Pabrėžiama, kad E. Volteris su Jonu Basanavičiumi ir kitais lietuvių inteligentijos atstovais 1907 m. įkūrė Lietuvių mokslo draugiją ir skatino lietuvių etnografinius tyrimus atlikti ne taip, kaip nurodė Rusijos imperijos mokslo politika (p. 23). Veikale trumpai pristatomos svarbiausios jo veiklos sritys ir pareigos nepriklausomoje Lietuvoje: jis dalyvavo 1922 m. steigiant Lietuvos universitetą, vadovavo šio universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Archeologijos katedrai, dėstė lietuvių etnografiją ir kitas disciplinas, dirbo Valstybės archeologijos komisijos pirmininku, Kauno miesto muziejaus direktoriumi.

Monografiją sudarantys septyni skyriai apima svarbiausius E. Volterio intelektualinės veiklos ir jo pažiūras veikusių istorinių ir politinių aplinkybių aspektus. Privalumu įvardytina tai, kad skyrių pradžioje paaiškinami analizėje vartojami terminai, jie susiejami su akademinė aplinka ir konkrečiomis teritorijomis, primenama, kur skirtingu metu E. Volteris vykdė tyrimus. Knygos struktūra, kaip nurodo autorė, atitinka intelektualinę E. Volterio biografiją: esminis dėmesys sutelkiamas į pagrindinius publikuotus etnografijos darbus, faktus ir apskritai mokslinį palikimą.

Pirmame knygos skyriuje „Imperija: rasės ir tautos perspektyvos“ aptariami debatai dėl antropologinių tyrimų Vilniaus ir Karaliaučiaus universitetuose, aprašomos pirmosios Rusijos imperijos mokslininkų ekspedicijos į vadinamąjį Šiaurės vakarų kraštą, nagrinėjami Rusijos imperatoriškosios geografijos draugijos strategijos ypatumai ir kiti tuometės mokslinių tyrimų situacijos aspektai. Visa tai siejama su akademinė ir politinė aplinka, galėjusia veikti E. Volterį kaip etnografą, dirbusį Rusijos imperijoje.

Šiame skyriuje pateikti duomenys ir faktų sugretinimai byloja, kad nuo 1882 m. E. Volterio įsitikinimus formavo Rusijos imperijos tautinės statistikos strategijos, taip pat Karaliaučiaus universitete susiformavusios prieštaringos antropologijos sampratos ir kraštotyrinės veiklos pradmenis padėjusių keliautojų idėjos. Įtaką jam, autorės nuomone, taip pat darė Dorpat, Leipcigo, Maskvos ir Charkivo universitetų mokslininkų darbai. Remdamasi tyrimo šaltinių visuma, autorė konstatuoja, kad Rusijos imperijoje E. Volteris įrodinėjo novatorišką ir „politiškai nepalankią“

toje aplinkoje mintį, jog latviai ir lietuviai skiriasi nuo slavų (p. 206). Bendresniame kultūros istorijos kontekste paminėtina, jog recenzuojamoje knygoje pabrėžiamas svarbus E. Volterio indėlis į Lietuvos mokslo draugijos veiklą, jo patirties svarba kultūros paveldo tyrimų pradžiai².

Svarbu, kad knygoje ne tik aptariamos teorinės ir praktinės, bet ir argumentuotai įvertinamos politinės E. Volterio nuostatos etnografinių tyrimų ir jų sklaidos klausimais. Kaip rašo autorė, mokslininkas turėjo nuosekliai laikytis, tačiau nesilaikė Rusijos imperatoriškosios geografijos draugijos politikos ir programų, visų pirma rūpinosi lietuvių tautos švietimu ir mokslu (p. 60). Lietuvoje prasidėjus tautiniam atgimimui, 1885 m. E. Volteris pirmame lietuviškame mėnraštyje *Aušra* skatino tyrėjus nepaklusti Rusijos imperijos valdžiai, siūlančiai tautų kilmę sieti ne su etniškumu, o pirmiausia su gyvenama teritorija, siekiančiai panaudoti statistikos ir kitus tyrimus integracijos politikai stiprinti (p. 59–60). Ragindamas plėtoti lietuvių etnografinius tyrimus, E. Volteris „kaip pavyzdį pateikė lenkų etnografo Oscaro Kolbergo tyrimus, paremtus etnografiniais stebėjimais“ (p. 60).

Antrame monografijos skyriuje „Medžiaga latvių etnografijai“ aptariami etnografinių tyrimų politiniai ypatumai ir savitumai Rusijos imperijai priklausiusioje Vitebsko gubernijoje. Nagrinėjama, kaip E. Volteris apmąstė šioje gubernijoje gyvenusių latvių tapatybę, išryškėjančią jų liaudies dainose, kalendoriniuose ir šeimos papročiuose. Pabrėžiama, kad jis atliko Rusijos imperatoriškosios geografijos draugijos užsakomuosius tyrimus. Kaip byloja monografijoje pateikiama faktinė medžiaga, dėl to turėjo paisyti cenzūros suvaržymų. Vis dėlto, autorės vertinimu, stengėsi objektyviai įvertinti Vitebske gyvenančių latvių etnografinius duomenis: neapsiribojo buitės ir tarmės tyrimu, gilinosi į religijos, liaudies tikėjimų kontekstą, jo nuomone, taip pat padedantį nusakyti žmonių tapatybę (p. 88).

Trečiame monografijos skyriuje „Etnografinė kelionė po Lietuvą“ rašoma apie E. Volterio socialinius ryšius ir požiūrį į socialinę integraciją, ryšius su lietuvių inteligentų bendruomene. Atskleidžiama, kaip per etnografines keliones po Lietuvą jis ieškojo lietuvių ir žemaičių tapatybės bruožų.

Knygos autorė nuosekliai atskleidžia, kad dialektologiniais ir etnografiniais tyrimais E. Volteris paneigė Rusijos imperijoje propaguojamos istoriografijos nuostatą,

2 Lietuvių mokslo draugijos veikla nepriklausomos Lietuvos mokslinėje literatūroje dar nėra išsamiai, visapusiškai ištirta ir įvertinta, tad ir istoriografinės literatūros žinios apie intelektualų teorinį ir organizacinį indėlį šioje organizacijoje dar gan fragmentiškos. Šaltinių, rankraštinio palikimo tyrimų viešinimas iš dalies jau padeda kiek detaliau pažinti Lietuvos mokslo institucijų pirmtakę: pavyzdžiui, kai kuriuos duomenis apie akademinius E. Volterio ryšius, dalyvavimą leidybinėje veikloje pateikia šaltiniai, pristatyti informaciniame leidinyje apie Lietuvos mokslo draugijos paveldą Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (Paškevičiūtė-Kundrotienė 2014). Pagrindiniai Lietuvos mokslo draugijos rašytinio palikimo fondai saugomi Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštyne ir Lietuvos tautosakos archyve.

jog prieš daugelį amžių slavai ir lietuviai buvę viena tauta. Svarbi V. Savoniakaitės pastaba, kad „Volteris supažindino ir Rusijos imperijos inteligentiją su Daukšos katekizmu, lietuvių socialiniais santykiais, teise“ (p. 92). Lietuvoje, kaip ir Latvijoje, E. Volteris skatino tirti lietuvių šeimos narių ryšius, vestuvių ir kitus papročius, tautosaką – jo manymu, itin įdomią, išpūdingą ir parankią tiriamąją medžiagą mokslui (p. 102–103).

Monografijoje, remiantis E. Volterio vykdytų etnografinių tyrimų ataskaitų ir šaltinių apžvalga, išsamiai analizuojama, kaip mokslininkas nagrinėjo ir vertino lietuvių šeimos narių santykius, papročių bei paprotinės teisės sritis. Konstatuojama, kad, būdamas Rusijos imperatoriškosios geografijos draugijos pareigūnas, „Volteris nebijojo drąsiai kritikuoti šios organizacijos akademinės daugumos nuomonę. Kita vertus, tam tikra prasme pažindamas Lietuvos visuomenės reiškinius, kitaip nei gimtojoje aplinkoje Latvijoje, Volteris buvo tartum pašalietis“ (p. 105).

Ketvirtame knygos skyriuje „Lietuvos ir Baltarusijos etnografinė statistika“ aptariama E. Volterio pozicija dėl statistikos tyrimų ir jų ypatumų, siejamų su etnografiniais tyrinėjimais Rusijos imperijos Suvalkų gubernijoje. Išsamiai atskleidžiami jo politiniai interesai, noras kurti lietuvių „raštingą bendruomenę“, atskleidžiama savita geografijos samprata ir jos saitai su austrų ir čekų statistikų darbais. Kaip teigiama knygoje, vietos geografinę sampratą E. Volteris formulavo remdamasis istorine–etnografinė analize – minėtos gubernijos vietovių gyventojų etnine sudėtimi, religija, vietovių ir vandens telkinių pavadinimais, namuose vartojama kalba, raštingumu, migracijos procesais. Jis ragino tirti Kauno gubernijos senovės paminklus, piliakalnius, pilis, pasakojimus ir istorijos žinias, susijusias su tokiais objektais.

Bendresniame kultūros ir mokslo istorijos kontekste reikšminga, kad monografijoje aptariami E. Volterio akademiniai ryšiai, buvę itin svarbūs vėliau, plėtojant mokslinį bendradarbiavimą jau nepriklausomoje Lietuvoje. Pavyzdžiui, monografijoje minimas fizikas, etnografas Ignas Končius: jis bendradarbiavo su E. Volteriu renkant etnografinę medžiagą ir „perėmė iš Volterio susidomėjimą religingumo tema“ (p. 125). Apie šio bendradarbiavimo pradžią ir svarbą atsiminimuose rašė ir pats I. Končius (2016: 112). Monografijoje, palyginus mokslininkų tekstus, pagrįstai konstatuojama, kad „nors Volterio ir Končiaus teorinės statistikos prieigos ir terminijos šiek tiek skyrėsi, jas siejo nenuoseklus evoliucinis neetnocentrisis požiūris į žmonių religingumą ir mažesnis susidomėjimas kultūros difuzija nei istorija ir evoliucija“ (p. 135).

Penktame skyriuje „Kraštotyra“ atskleidžiamos teorinės E. Volterio kultūros paveldo tyrimų sampratos, užfiksuotos ir likusios rankraštyje – užrašų knygutėje. Jo atlikti pilių, miesto istorijos, kultūrinio paveldo tyrimai ir etnografinės bei tautosakinės medžiagos rinkimas monografijoje analitiškai lyginamas su vokiečių etnologo Adolfo Bastiano veikla: šis XIX a. daug keliavo po įvairius žemynus, stebėjo, kaip

žmonės vertina daiktus, simbolius, fetišus. Lietuvoje buvo svarbu rinkti senienas ir saugoti kultūros paveldą, taigi E. Volteris laikomas plataus lyginamojo istorinio požiūrio tyrėju ir liaudies kultūros palikimo interpretatoriumi. Jis, kaip rodo rašytinis palikimas, siekė įtvirtinti plataus istorinio kultūros pažinimo sampratą, o jo žvilgsnis, pasak monografijos autorės, „apėmė piliakalnius, kapus ir antropologinius-tipologinius [jų] tyrimus, susijusius su naujų laikų archeologija, ir gamtos tyrimus, naujai atskleidžiančius modernios Lietuvos žmogų“ (p. 149).

Šiame skyriuje trumpai aptariami svarbesni E. Volterio kultūrinės ir pedagoginės veiklos tarpukario Lietuvoje duomenys. Jis pagrįstai vadinamas vienu iš universitetinių studijų nepriklausomoje Lietuvoje steigėju, turinio formuotoju (tai liudija ir kitų tyrėjų viešinti ir nagrinėti šaltiniai³). Knygoje minimas nepriklausomos Lietuvos kultūrai itin reikšmingas E. Volterio muziejinis darbas, visuomeninių kultūros organizacijų steigimas ir vadovavimas joms. Verta atkreipti dėmesį, kad tiek teorinės E. Volterio žinios, tiek akademinė patirtis buvo svarbi Lietuvos muziejinkų ir kraštotyrininkų veiklai, tarptautiniams kultūriniais ryšiams⁴.

Tarpukario modernybės procesai skirtingai veikė Lietuvos kultūros ir mokslo plėtrą: buvo svarbu pasinaudoti ne tik tarptautiniais ryšiais ir per juos sukaupia patirtimi, bet ir nustatyti darbų prioritetus ir kryptingumą. Teigdamas, jog Lietuvos kultūros tyrimai yra labai „riboti“, E. Volteris ragino kuo greičiau pradėti Lietuvos praeitį ir kultūrą tirti, užrašyti žmonių atsiminimus ir pasakojimus, aprašyti, kokia yra Lietuvos gamta, kraštovaizdis (p. 139).

Manytina, autorė pagrįstai kelia hipotezę, jog E. Volterio kultūros tyrimų idėjos plačiau veikė modernybės problematikos sampratas Lietuvoje. Kita vertus, nurodoma ir tai, kad „Volterio teorinius konceptus iš naujo paveikė Dotnuvos žemės ūkio akademijos ir Vytauto Didžiojo universiteto akademinė aplinka, kur buvo aktualūs tautotyros darbai“ (p. 146). Tai siejama su tuo, kad aukštųjų mokyklų darbuotojai, mokytojai aktyviai domėjosi kraštotyra ir ją populiarino visuomenėje. E. Volteris palankiai vertino tokius lokaliuosius krašto tyrimus, bendradarbiavo su Lietuvos kraštotyros draugijomis, materialiojo paveldo tyrimus ir apsaugą siejusiomis su tautosakos rinkimo, skelbimo ir tyrimų darbais. Tačiau jis pats liko ištikimas plačiai istorinei lyginamajai kultūros tyrimų prieigai.

3 Pastaruoju metu tarpukario Lietuvos aukštojo mokslo istorijai skirtose publikacijose itin akcentuojamas E. Volterio organizacinis ir teorinis indėlis. Lietuvos universitete jo pastangomis įsteigto Humanitarinių mokslų fakulteto studijų planuose buvo siekiama bendraeuropietiškaji humanitarikos pagrindą sieti su lietuviškuoju kultūriniu ir istoriniu paveldu. Įgyvendinus E. Volterio ir kitų intelektualų nuostatas, fakultetas tapo svarbiu kultūrinio tapatumo ugdymo visuomenėje centru, buvo stengiamasi į paveldo tyrimus ir jų sklaidą, viešąjį kultūrinį gyvenimą įtraukti Kauno profesūrą, studentus (Juzefovičius 2022; Kulakauskas 2022 ir kt.).

4 E. Volterio ir kitų jo laikmečio bei aplinkos intelektualų indėlis į Lietuvos muziejų steigimo ir raidos procesą buvo aptartas Nastazijos Keršytės monografijoje (2003), bet jis vis dar yra nepakankamai visapusiškai įvertintas.

Iki šiol neskelbtuose mokslininko užrašuose „psichologinė ir moralinė kultūra“ bei etnografija lyginama su XVIII a. vokiečių filosofo Johanno Gottfriedo Herderio „tautos dvasios“ diskursais. Jo antropologijos idėjų sklaida ir jų atgarsiai Rytų Europoje plačiau aptariami šeštajame monografijos skyriuje „Lietuvos etnografinės statistikos studijos“. Vertėtų paminėti, kad recenzuojamoje knygoje argumentuotai įvertinama J. G. Herderio idėjų įtaka ir E. Volterio nuostatoms, teigiama, kad šios filosofijos etnocentrizmas paveikė E. Volterio kultūros ir gyvenimo būdo aprašymus.

Remdamasi tekstų analizės visuma, monografijos autorė apibendrina, kad „nemechaniskas“ E. Volterio požiūris į „tautos augimą“ rodo J. G. Herderiui būdingą požiūrį į romantinę tautą. Kartu su J. Basanavičiumi Lietuvių mokslo draugijoje buvo keliamas tikslas „tirti lietuvių tautos gyvenimą ir augimą“ (p. 165). Pateikti vertinimai rodo, kad šiuo pagrindu E. Volteris vėliau siekė plėtoti nepriklausomos Lietuvos mokslą, apimantį skirtingas liaudies kultūros sritis, archeologinius tyrimus, ragino visa tai sieti su šviečiamąja veikla. E. Volterio etnografinių tyrimų prieigos monografijoje atskleidžiamos per jo nuostatas tirti vietas, gyventojų savimonę, jų kalbą ir pasakojimus apie tas vietas. Etnografijai būdingą realizmą E. Volterio sampratos susiejo su romantiniais „tautos sielos“ konceptais (p. 209).

Šeštajame skyriuje nagrinėjama ir E. Volterio moderniosios Lietuvos statistikos studijų idėja. Analizuojant jo 1930 m. straipsnio „Lietuvos etnografinių–statistinių studijų klausimas“ rankraštį konstatuojama, kad mokslininką domino kultūros mokslai, ir būtent etnografinė statistika, jo nuomone, turėjo leisti perprasti tautos formavimąsi ir sutelkti dėmesį į dvasinės ir materialiosios kultūros epistemologiją (p. 156). Teiginys apie „kultūros augimo ir plėtojimosi“ galimybes siejamas su evoliucinio kultūrinio vystymosi idėjomis, tačiau, kaip rašo monografijos autorė, jis nėra nuosekliai pagrįstas ir evoliucionistinis. E. Volteriui buvo būdingos istorinės nuostatos, jis apmąstė tokias sąvokas kaip „lietuvių charakteris“, tauta, tautos švietimas, tautinė dvasia. Laikėsi nuomonės, kad svarbu užfiksuoti dvasinės ir materialinės kultūros palikimą, todėl daug dėmesio skyrė lokaliems tyrimams, pabrėžė būtinybę tirti Lietuvos „pakraščių“ kultūrą (p. 156–159).

Monografijoje analizuojami E. Volterio teiginiai, susiję su etnografiniais tyrimais, rodo, kad mokslinę patirtį, įgytą dar Rusijos imperijoje, E. Volteris papildė Lietuvos etnografinių ir statistinių tyrimų pasiūlymais, pagrindiniu studijų objektu nurodė lietuvių tautą, susiejo dvasinės ir materialiosios kultūros pažinimą (p. 159).

Septintame skyriuje „Palikimas“ analizuojamos jo pasitelktos etniškumo, rasės, tautos sampratos, nagrinėjama, kaip jis derino evoliucionizmo ir difuzionizmo perspektyvas, Europos ir Rusijos imperijos mokyklų įtakas. Taip pat aptariama visuomeninė veikla, atskleidžiami gebėjimai megzti akademinis ir socialinius ryšius. Pabrėžiama, kad ankstyvuosiuose tyrimuose, atliktuose dar Rusijos imperijoje, E. Volteris vartojo ten pripažintus terminus „gentis“ ir „tautybė“, bet vėliau tautą

apibrėžė per teritoriją, kalbėjo apie konkrečioms tautoms būdingus tautiškumo aspektus. Pateikti ir išsamiai analizuojami duomenys pagrindžia monografijos autorės teiginį, kad E. Volteris nepakluso Rusijos imperijos politikai, „imperijos politika neužgniaužė jo lietuvių ir latvių etnografijos inovacijų, skirtų apibrėžimui ir hermeneutikai, politiniams tautos tikslams ir mokslo plėtrai. Lietuvoje E. Volteris var-tojo terminus ‘tauta’, ‘tautos dvasia’, ‘tautos siela’, tačiau kultūros sielos netyrinėjo, Lietuvoje jis konstravo tapatybę“ (p. 201).

Atsisakęs rasės tyrimų, monografijos autorės nuomone, E. Volteris pasirinko herderiškąją tautos tyrimų perspektyvą, supintą su etnografinių kelionių tikslais ir lokaliniais gyvenamosios stebėjimais. Lietuvių mokslo draugijoje E. Volteris skatino tirti lietuvių antropologiją ir etnografiją, kaip darė austrų mokslininkai. E. Volteriui skirtoje knygoje pagrįstai akcentuojama jo erudicija, veikla, mokslinių ir kultūrinių ryšių svarba visuomenei. Jis aktyviai jungėsi prie mokslinių ir kultūrinių draugijų, palaikė tiesioginius ryšius su užsienio tyrėjais. Akademiniai ryšiai tiesiogiai susiję ir su šviečiamąja veikla nepriklausomos Lietuvos visuomenėje. Pažymėtina, kad tarptautinius ryšius plėtojanti Kauno profesūra veikė ne tik laikinosios sostinės, bet ir kitų mokymo įstaigų, visos šalies inteligentiją, platesnę visuomenę, skatino jos modernėjimą⁵.

Monografijos pabaigoje pateikiamos išsamios ir argumentuotos išvados – jose apibendrintai įvertinama novatoriškų E. Volterio idėjų, organizacinės veiklos, teorinio palikimo reikšmė Lietuvai. Jo kultūros paveldo tyrimų koncepcijų analizė knygoje atskleidžia akademinį požiūrį ir tyrimų sąsajas su Lietuvos politika. E. Volterį iš tiesų domino ne tik miestas, kraštas ir žmonės, pilikalnių pavadinimai vietos kalba: jo atlikti kultūros tyrimai buvo susiję su modernios Lietuvos valstybės politika, siekiu užfiksuoti modernybės ypatybes, atsiskleidžiančias iš žmonių požiūrio ir sambūvio.

Knygoje ypač vertingi užsienio autorių teorinių pozicijų palyginimai, išryškinantys XIX ir XX a. tarptautinio intelektualiojo diskurso kultūros tyrimų, paveldo išsaugojimo klausimų kontekstą ir įtakas. Monografijoje nesilaikoma chronologinio nuoseklumo, skirtinguose skyriuose kartais pasikartoja tam tikri teiginiai ar vertinimai, tačiau tai paryškina svarbiausius E. Volterio teorinio palikimo ir jo įvertinimo akcentus, problemines sąsajas su platesniu teoriniu ar istoriniu kontekstu. Infor-

5 E. Volterio ryšius patvirtina gana gausiai išlikęs epistolinis palikimas, kvietimai į renginius ir kiti dokumentai, spaudoje viešinta informacija apie jo veiklą. Paminėtina, kad ypač nuosekliai jis siekė tiesiogiai bendradarbiauti su Latvijos intelektualais, dalyvavo steigiant Lietuvių–latvių vienybės draugiją, siūlė daugiau dėmesio skirti senojo baltų kultūros paveldo pažinimui ir sklaidai, remti abiejų šalių studijas, latvių literatūros vertimus ir leidybą. Visuomenėje jis pradėjo kalbėti apie lietuvių ir latvių tautų sąveiką, aktualizavo bendrą baltiškąjį pagrindą, akcentavo siekius išsaugoti kultūrinį tapatumą. Taip pat siekė populiarinti žinias apie abiejų tautų istorinę raidą, skatino geriau suvokti jų unikalumą (Juzefovičius 2018: 57).

matyvų, analitišką monografijos turinį vaizdžiai papildė dar neskelbtų dokumentų faksimilės ir nuotraukos, iliustruojančios reikšmingus E. Volterio palikimo ir įvairiapusės veiklos puslapius.

V. Savoniakaitės monografija naudinga ne tik etnografijai, bet ir mokslo bei kultūros istoriografijai, ji neabejotinai padės tirti modernių teorinių koncepcijų sklaidos ištakas Lietuvoje, tarpdalykinių tyrimų idėjas, jų įgyvendinimo pastangas. Ši mokslinė knyga aktuali visiems skaitytojams, siekiantiems pažinti iškilų mokslo asmenybių indėlį į Lietuvos kultūros istoriją, jų reikšmę įveikiant imperinio kolonializmo ir rasizmo teorijų įtakas, stiprinant lietuvių kultūrinį tapatumą. E. Volterį priskirtume kolektyvinės istorinės atminties įprasminytojui per Lietuvos visuomenės edukaciją ir kultūrinės atminties kūrėjų elitui. Lietuvos mokslininkų akademinio ir sociokultūrinio veikimo istorinė patirtis vertinga siekiant geriau suvokti šiandieninės humanitarikos ugdomąją ir visuomenės kultūros išsaugojimo paskirtį kintančioje geopolitinėje aplinkoje. Ši patirtis svarbi iškeliant akademinės inteligentijos skatinamų mokslo organizacijų bei institucijų reikšmę bendrai valstybės kultūros politikai ir palaikant kultūrinę atmintį.

LITERATŪRA

- Juzefovičius Romualdas 2018. „Tarptautiškumo intencijos kultūrinėje nepriklausomos Lietuvos akademinės inteligentijos raiškoje (1922–1940)“, *Sovijus* 6 (2), p. 51–64.
- Juzefovičius Romualdas 2022. „Eduardas Volteris Lietuvos universiteto kūrėjų ir jų kultūrinių ryšių baruose“, *Lituanistica* 68 (2 / 128), p. 122–134.
- Keršytė Nastazija 2003. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Končius Ignas 2016. *Mano eitasis kelias*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Kulakauskas Antanas 2022. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Paškevičiūtė-Kundrotienė Eglė (sud.) 2014. *Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.
- Savoniakaitė Vida 2008. „Apie Lietuvos etnologijos istoriją“, *Lituanistica* 54 (3 / 75), p. 51–58.
- Savoniakaitė Vida 2018. „Eduardo Volterio etnografinių-statistinių studijų idėja“, *Logos* 97, p. 143–152.
- Savoniakaitė Vida 2020. „Eduardo Volterio kultūros konceptai 1926–1934“, *Logos* 104, p. 130–139.